

25.3.2021

Asia: Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/727/2021

Yleiset huomiot esitysluonnoksesta

Opintokeskukset kiittävät jatkuvan oppimisen uudistamisessa laajaa valmisteluprosessia sekä sitä, että uudistus nostaa jälleen aikuisten elinikäisen oppimisen koulutusjärjestelmän kehittämisen elintärkeäksi osaksi. Nopea muutos työelämässä ja muilla elämän osa-alueilla haastavat osaamisen tunnistamista ja osaamisen kehittämistä kiihtyvällä vauhdilla. Uudistuksen tavoitteet koulutuksellisen tasa-arvon, oppimiseröjen kaventamisen ja yleisen osaamistason nostamisen osalta ovat myönteiset ja kannatettavat.

Huomattavaa kuitenkin on, että jatkuvan oppimisen uudistuksen työelämäkeskeisyys ja fokuoituminen työikäisiin, eivät saa kaventaa sivistyksellisten perusoikeuksien ja elinikäisen oppimisen toteutumista. Laaja yleissivistys, geneeriset osaamiset ja laaja-alainen omaehtoinen itsensä kehittäminen on pystyttävä takaamaan jatkuvan oppimisen uudistuksen näkökulmaa laajemmin. Sivistystä tarvitaan, jotta osaamista pystytään käyttämään viisaalla tavalla. Tämä on merkittävää myös kansakunnan eheyden vaalimisessa.

Osaamisella, sivistyksellä ja elinikäisellä oppimisella on laajasti vaikutuksia hyvinvointiin, yksilön kokemaan merkityksellisyyteen ja osallisuuteen omassa yhteisössä ja yhteiskunnassa työelämää laajemmin. Myös ikäihmisten osaamiseen, mm. digitaalisten perustaitojen osalta, tulee uudistuksen rinnalla kiinnittää erityistä huomiota. Lisäksi globaalien viheliäisten ongelmien, kuten kestävyyskriisi tai demokratian kestävyys, tunnistaminen myös sivistyksellisinä haasteina edellyttävät työelämäosaamista laajempaa näkökulmaa aikuisten oppimiseen ja osaamistarpeiden määrittelyyn.

Koulutuksen kasautumisen ongelma on uudistuksessa hyvin tunnistettu ja Opintokeskukset jakaa huolen osaamisen ja oppimisen polarisoitumisesta. On toivottavaa, että hakevan työn merkitys tulee uudistuksen myötä kasvamaan. Tässä vapaan sivistystyön ja opintokeskusten yhdessä kansalaisjärjestöjen kanssa toteuttamalla koulutuksella on annettavaa. Etenkin aikuisten perustaidot ja työelämärelevantti lyhyt koulutus ovat jatkuvan oppimisen osa-alueita, joissa opintokeskusten koulutuksella on erityistä lisäarvoa koulutuksellisessa osaamisessa käytännöllisten ja toimintaan kytkeytyvien oppimiskäytäntöjen tuottamisessa sekä aliedustettujen kohderyhmien tavoittamisessa. Kohderyhmien tavoittamiseen ja oppijälhtöiseen perustaitokoulutukseen on jo tuotettu useita malleja, joista mainittakoon esimerkkinä ESR-rahoituksella tuotettu Kaikkien-malli.

Myönteistä esityksessä on, että vapaa sivistystyö on tunnistettu tärkeänä toimijana osana jatkuvaa oppimista.

Huomiot palvelukeskukselle esitetyistä tehtävistä

Opintokeskukset pitää palvelukeskukselle määritettyjä tehtäviä yleisesti hyvinä ja kannatettavina.

Ohjauksen, osaamispalveluiden laajan tunnistamisen, osaamistarpeiden tunnistamisen ja jatkuvan oppimisen vaihtoehtojen tarjoamisen rinnalla tarpeellista on tuottaa tukea myös osaamisen tunnistamiseen. Erityisesti aikuisten ohjaukseen tarvitaan lisää resursseja.

Myös laaja verkostonäkökulma on kannatettava. Se on samalla palvelukeskuksen kriittinen onnistumisen edellytys ja vaatii näin toimeenpanossa erityistä satsausta. Ajatus yhdestä palvelukeskuksesta toimii vain, jos sillä on asianmukainen kattava yhteistyöverkosto valtakunnallisesti ulottuen alueellisiin ja paikallisiin toimijoihin. Keskeistä tehtävässä onnistumisessa on alueellisten toimijoiden tunnistaminen sekä valtakunnallisten koulutustoimijoiden kuten vapaan sivistystyön järjestöjen osallistaminen verkostoihin.

Ilmiölähtöisyys palvelukeskuksen toiminnassa tuottaa hyvää tietopohjaa koulutusjärjestelmään. Ilmiöiden tunnistamisessa keskeistä on tunnistaa laajasti myös osaamista haastavat ei-välittömästi työelämälähtöiset ilmiöt. Osaamisen ennakointia tapahtuu myös työelämän ulkopuolella vapaa-ajalla. Työn ja vapaa-ajan erottaminen oppimiseen käytetyn ajan yhteydessä on muutenkin digitaalisessa maailmassa hyvin vaikeaa. Yksilöiden osaamisen tunnistaminen ja kyky sanoittaa osaamistaan nostaa esiin myös merkityksellisiä osaamisen kehittämisen tarpeita, joilla on vaikutusta hyvinvointiin ja osallisuuteen – tällä on heijastuksia myös työelämärelevanttiin osaamiseen ja osaamistarpeiden ennakointiin.

Huomiot palvelukeskukselle esitetystä hallintomallista

Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden neuvosto on uusi elin. Sen kokoonpanoon esitetään vain ministeriöiden ja työelämän edustajia, ei lainkaan koulutuksen edustajia tai koulutuksen kehittäjiä. Opintokeskukset toivoo asian uudelleen tarkastelua. Neuvoston keskeisenä tehtävänä on kehittämissuunnitelman ja toimintasuunnitelmien hyväksyminen, mistä syystä myös koulutustoimijoiden osallisuus työskentelyssä on keskeinen. Neuvoston työskentelyyn esitetään mukaan otettavaksi myös koulutuksen asiantuntijoilta, esimerkiksi vapaan sivistystyön ja ammatillisen koulutuksen keskusjärjestöjä.

Huomiot palvelukeskukselle esitetyistä koulutus- ja osaamispalveluiden rahoitusmuodoista

Opintokeskukset pitää tärkeänä ja myönteisenä, että rahoituksessa vaihtoehtoina ovat sekä avustukset että hankinnat. Oleellista on, ettei valtionosuusrahoituksen lisänä muodostuvilla jatkuvan oppimisen palveluilla ja avustuksilla ole vähentävää vaikutusta valtionosuusrahoitukseen tai suoritemääriin. Erottelu valtionosuusrahoituksen ja valtionavustuksen osalta on esityksessä selkeä ja kannatettava vapaan sivistystyön osalta. Vapaan sivistystyön valtionosuudella toteutettavalla koulutustarjonnalla on myös relevanssia jatkuvan oppimisen palvelukeskusten koulutusvalikoimassa erikseen hankittujen tai avustettujen jatkuvan oppimisen erillispalveluiden lisäksi.

Opintokeskukset pitää ensiarvoisen tärkeänä, että palvelukeskuksen avustamassa toiminnassa ja hankinnoissa huomioidaan tasavertaisena lähtökohtana paikallinen, alueellinen ja valtakunnallinen jatkuvan oppimisen koulutustarjonta. Opintokeskukset ovat valtakunnallisia oppilaitoksia, joiden koulutustarjonta tulee olla mukana jatkuvan oppimisen hankinnoissa ja rahoituksessa. Opintokeskusten ylläpitäjäjyhteisöt muodostuvat myös pääosin valtakunnallisista järjestöistä.

Lisäksi koulutuksen digitalisaatio vaikuttaa koulutustarjontaan, -toteutukseen ja koulutuksen saavutettavuuteen laajasti eri oppilaitosmuodoissa, mikä puoltaa myös valtakunnallisia koulutuspalveluita.

Huomattavaa on myös, että ammatillisen koulutuksen reformissa poistunut ammatillinen lisäkoulutus, jota opintokeskukset yhdessä järjestöjen kanssa ovat tuottaneet, on mahdollista ottaa huomioon jatkuvan oppimisen rahoitusmallin kautta nyt uudelleen. Valtaosa muusta ammatillisesta koulutuksesta ("ammatillinen lisäkoulutus") on valtakunnallista.

Opintokeskukset esittää, että jatkuvan oppimisen järjestelmään luodaan selkeä mekanismi valtakunnallisten jatkuvan oppimisen koulutuspalveluiden hankinnasta/avustamisesta sekä valtakunnallisten palveluiden nivomisesta alueellisten verkostojen toimintaan.

Koulutuksen aliedustettujen ryhmien tavoittamiseksi esityksessä nostetaan hyvin esiin hakevan työn merkitys. Opintokeskukset pitää tärkeänä, että hakevaan työhön on mahdollista kohdentaa avustusrahoitusta.

Muut huomiot esitysluonnoksesta

Uudistuksessa myönteistä on jatkuvan oppimisen tarkastelu kokonaisuutena koulutusjärjestelmässä. Nykyisessä toimintatavassa mahdollisuudet koulutukseen osallistumiseen ovat pirstoutuneet liiaksi elämäntilanteen ja siihen liittyvien reunaehtojen mukaisesti ja osallistumisoikeutta ja opintososiaalisia etuisuuksia on tarkasteltu erillisinä mm. työttömyyden, kotoutumisen, opintovapaaajärjestelmän jne. kautta.

Uudistus haastaa ja mahdollistaa oppilaitosten ja koko koulutusjärjestelmän yhteentoimivuutta ja toivottavaa on, että uudistus poistaa oppilaitosten välistä yhteistyötä hankaloittavia esteitä.